

RENDÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

T É Z I S F Ü Z E T

DR. TORMA ALBERT

**A női agresszivitás és a nők által elkövetett erőszakos cselekmények
orvosbiológiai és orvosszakértői aspektusai**

című doktori (PhD) értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Tamási Erzsébet
tudományos kutató

Budapest, 2025

Tartalom

1. A tudományos probléma megfogalmazása	3
2. Kutatási célok és hipotézisek	7
3. Kutatási módszerek	9
4. Az elvégzett vizsgálat leírása	11
5. Összegzett következtetések	16
6. Új tudományos eredmények	19
7. Ajánlások	21
8. A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága	21
9. Publikációs jegyzék	22
10. Szakmai–tudományos életrajz	24

1. A tudományos probléma megfogalmazása

Az agresszív viselkedés és erőszakos bűncselekmények megértéséhez és kezeléséhez számos tudományág együttes ismerete és áttekintése szükséges, amint e bevezető gondolat az értekezés címében is megmutatkozik. Mindenekelőtt első lépésben össze kellett gyűjteni azokat az eddig felgyűlt információkat, amelyeket számos, igen gyakran egymással is vitában álló, vagy nehezen együttműködő tudományág mindezidáig felhalmozott.

Nem kérdés azonban, hogy egy doktori disszertáció szerzője az összes tudományágban való alapos jártasság és ismeret hiányában szintetizációs tevékenységre csak úgy vállalkozhatott, ha egy kérdéskört kiemel, továbbá meghatározza a vezérfonalat, azért, hogy az elfogadott általános ismeretekkel összhangban választ tudjon adni a feltett kérdésekre. Orvosi végzettséggel, jogász képzettséggel, rendőrtiszti felsőfokú diplomával, négy szakvizsgával és börtönkórház-vezetési gyakorlattal adódott a szerző témaválasztása: az agresszív cselekmények természetének vizsgálata a női fogvatartottak körében – orvosbiológiai és orvosszakértői szempontból. Arra való tekintettel, hogy az orvosi-természettudományos kutatások, kísérletek lefolytatása nemcsak rendkívül körülményes, de megterhelő anyagi kiadásokkal is jár, az értekezés céljának elérése szempontjából az tűnt ésszerűnek, hogy a témában összegyűjthető megalapozott és általános tudományos ismeretek rendszerezésre kerüljenek, valamint feltáródjanak a további kutatások lehetőségei is. Mindemellett a dolgozat „case serious”, azaz esettanulmányt is magába foglal, természetesen mindazokkal a korlátokkal és lehetőségekkel, amelyeket egy doktori értekezés keretei és a kutatás anyagi-technikai feltételei nyújtanak, illetőleg megengednek.

A dolgozat kettős célzatú: egyfelől a társadalomtudományi háttér bemutatása a női agresszivitás orvosi megközelítése szempontjából, másfelől megismertetni és megmutatni a női elkövetők esetében a tesztoszteron és kortizol hormonszintek agresszióhoz kapcsolódó összefüggéseit. Természetesen a problémakör minden részletére, valamennyi tudományág és kutatás, vita, megállapítás részleteinek ismertetésére nem csak terjedelmi okokból, de az ismeretek bőségének, szerteágazásának okából sem vállalkozhatott a szerző.

Az erőszakos cselekmények tekintetében a női elkövetők vizsgálata túlnyomórészt társadalomtudományon, kriminológiai szempontok elemzésén alapult, elsősorban a nők társadalomban, illetőleg családban elfoglalt szerepének körbejárásán. A szerző által vizsgált esetek igazságügyi orvosszakértői szempontú tanulmányozása és az ezzel kapcsolatos nemzetközi tren-

dek, valamint a jelen tanulmányban ismertetésre kerülő szakirodalmi adatok alapján az látható, hogy a női elkövetők szerepe az erőszakos bűnelkövetésben kitapintható és érzékelhető változáson ment keresztül az utóbbi években, évtizedekben. Nem csak az arányok fokozódásáról van szó, hanem erőszakosság tekintetében is hangsúlyosabb a nők megnyilvánulása a tettesi oldalon. Új irányzatnak és kevésbé vizsgált témakörnek tekinthető a nők agresszivitásának természettudományos alapokon nyugvó, neurobiológiai vizsgálata, amely a társadalomtudományoktól túlnyomórészt szeparáltan, orvosi-élettani alapokon kívánja megközelíteni a női specifikumokat e tárgyban.

A női bűnözéssel kapcsolatosan bármiféle tudományos vizsgálat kellő alappal való rendelkezéséhez mindenekelőtt át kellett tekinteni – némi történelmi kitekintést, tradicionális elméletek megismerését követően – azokat a mutatókat, amelyek világszerte és hazai viszonylatban is rámutatnak a női bűnelkövetői magatartás dinamikájára, nemzetközi trendjeire. A kutatási téma okán, tekintve, hogy az agresszió központi fogalom a vizsgálódásban, így elsősorban a nők által elkövetett erőszakos bűncselekményekre volt szükséges fókuszálni. Azért is volt lényeges e paraméterek áttekintése, mert választ adott arra a kérdésre, miért a női tettesek kerültek górcső alá a szerző által elvégzett vizsgálatban. Nem csak azért bír tudományos jelentőséggel a téma kutatása, mert a neurofiziológiai háttér tanulmányozása alulreprezentált a társadalomtudományos megközelítéshez képest, hanem annak okán is, hogy a női erőszakos bűnelkövetői magatartások előretörésével rendvédelmi, bűnmegelőzési jelentősége is van az ide vezető út feltérképezésének. Ebben a körben a nők és a férfiak közötti bűnelkövetői specifikumokat is meg kellett vizsgálni, melyek tehát azok a bűnözői magatartási sajátosságok, amelyek kifejezetten a nőkre jellemzők. Nem volt megkerülhető az a kérdés sem, milyen tényezők vezethetnek arra, hogy egy nő a nemiségétől alapesetben oly távol álló erőszakos bűncselekmény elkövetését megvalósítsa, mit mond a szakirodalom arról, hogy a női tettesek milyen kriminológiai specifikumokkal rendelkeznek.

A nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények központi fogalma az agresszió. Annak ellenére, hogy egy, a mindennapok során általánosan használt terminusról van szó, a könyvtárnyi szakirodalom is csak próbálkozásokkal jellemezhető összességében a tudományos definíció megalkotása tekintetében. Nyilvánvaló, hogy az agresszió alapjai az evolúcióval függenek össze és olyan hétköznapi fogalmakkal társulnak, mint például a versengés, vagy vetélkedés. Különböző elméletek állnak rendelkezésre a tudományban az agresszió kialakulásáról, annak csoportosításáról, amelyek megismerése közelebb visz e hatalmas témakör átlátásához. Gyakorlati jelentősége okán foglalkozni kellett az agresszió megnyilvánulási formáival, így elsősorban a napjainkra jellemző verbális agresszióval, de e körbe tartozott az agresszió okai-

nak feltárása is. Az agresszív viselkedés kialakulása egy fejlődési folyamat eredménye és e tekintetben előtérbe került az emberi egyedfejlődés két kitüntetett szakasza, nevezetesen a kora gyermekkor és a kamaszkor, valamint a család meghatározó szerepe. A kutatási téma alapján semmiképpen sem lehetett kihagyni és önálló szakaszt igényelt az agresszió megnyilvánulása a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az agresszió tanulmányozásának a COVID-19 világjárvány különös aktualitást adott, tekintettel arra, hogy a pandémia elsősorban a párkapcsolati erőszak vonatkozásában eredményezett változást, amelynek vizsgálata teljessé tette a témakör tanulmányozását.

Az agresszió „nagy halmazán” belül kitüntetett figyelmet igényelt a női agresszió körbejárása. Kiemelt kérdésként merült fel, hogy a női agresszió egyáltalán miben különbözik a férfiak általi agresszív viselkedéstől és nem volt megkerülhető az e témában történt kutatások történeti áttekintése sem. Feltérképezésre kerültek a női agresszióval kapcsolatos elméleti háttérkutatások. Annak okán, hogy a női agresszió megnyilvánulása eltérő társadalmi következményeket von maga után a mondhatni, megszokottá vált férfi agresszióhoz képest, e hatásokat elemezni és értékelni volt szükséges, tekintettel arra, hogy szinte szakirodalommá nőtte ki magát a társadalmi reakciók vizsgálata a női erőszakos cselekményekkel összefüggésben.

A kora gyermekkor és a kamaszkor jelen kutatásban való kiemelt szerepe okán szükséges és indokolt volt e témakörökkel részletesebben foglalkozni a dolgozatban. A család, hasonlóan az agresszióhoz, egyáltalán nem könnyen definiálható, annak ellenére, hogy „magától értetődőnek” vélhetnénk a jelentését, a pontos fogalomhasználatához át kellett tekinteni, mit is értünk valójában a család fogalma alatt. Miután az ember szocializációs folyamata elsősorban a családban realizálódik, ezért a család és a szocializáció szorosan összekapcsolódik. E körben szükséges volt – családszociológiai, fejlődés-élettani tekintetben – a kora gyermekkor és a kamaszkor részletesebb elemzése és ismertetése.

Mindemellett a család, számtalan pozitív jellemzője mellett negatív mintát is szolgáltathat, amelyre – kutatásunk szempontjából – az egyik legeklektánsabb példa az öngyilkosság kérdésköre. Az öngyilkosság jelentősége a későbbi agresszív magatartás kialakulásában nem kétséges és önálló rizikófaktoraként értékelendő tudományos szempontból. Ennek okából, némi történeti kitekintést követően nélkülözhetetlen volt az öngyilkosság fogalmát is tisztázni, továbbá megismertetni az ide vonatkozó releváns tudományos elméleteket. E körben kiemelt jelentőséggel bír az öngyilkosság klasszifikációja, amelynek tanulmányozása lényegesen elmélyíti a fogalmi elemekkel kapcsolatos ismereteket. Mind az egyén életében, mint a későbbi következményeket illetően a legjelentősebb periódus az öngyilkossággal kapcsolatos események tekintetében az önpusztítást megelőző állapot, amelynek részletes vizsgálata a dolgozat-

ban segít megérteni, milyen folyamatok vezetnek a szuicid cselekmény, vagy kísérlet manifestációjához. Az öngyilkosság is, ahogyan az agresszióval kapcsolatban is megállapítható volt, szorosan kapcsolódik a pszichikumhoz, az önpusztítás patomechanizmusában bizonyos szabályszerűségek fellelhetők. Mindemellett nem csak a család, hanem a tágabb értelemben vett környezet is meghatározó jelentőséggel bír e témakörben. Az öngyilkosság részletesebb leírása azért is volt nélkülözhetetlen a kutatási téma szempontjából, mert a nők által elkövetett erőszakos cselekmények jellemzően érzelmi indíttatásúak, érzelmi töltettel rendelkeznek és az autoagresszió motivációja alapvetően szintén érzelmi jelleggel bír, ennek okából a nők fokozottabban veszélyeztetettebbek a szuicídum szempontjából.

Önálló fejezetben került elemzésre a nők börtönben eltöltött időszaka, a női börtönök világa. E vonatkozásban a kulcskérdés elsősorban az volt, hogy a börtön milyen hatással bír a női elkövetőkre. Át kellett tekinteni a témakörrel kapcsolatos, rendelkezésre álló nemzetközi és hazai statisztikai adatokat és e körben foglalkozni azoknak a bűncselekményeknek a megismerésével, amelyek a kutatás során előtérbe kerültek. Az agresszió a női börtönökben sem „hiánycikk”, vizsgálандó volt tehát annak megnyilvánulása a női elítéltek tekintetében. Börtönkörülmények között a nők egészségi állapota a helyzetből adódóan romolhat és az öngyilkosságra való belső készítés sem idegen azokban a büntetés-végrehajtási intézményekben, amelyekben nők kerültek elhelyezésre – az e vonatkozásban rendelkezésre álló adatok áttekintése a kutatási téma szempontjából jelentőséggel bír.

Az értekezés az erőszakos viselkedés háttérében meghúzódó természettudományos megközelítésre fókuszál. A neurobiológiai fejezetben a koncepció felhasználhatóságának témaköre került ismertetésre a büntetőeljárásban, valamint a kérdés etikai vonzata, mivel a témakör gyakorlati jelentősége valójában ebben rejlik. Nem volt megkerülhető az idegrendszer anatómiájának, valamint az emberi viselkedést szabályozó idegi köröknek az ismertetése, továbbá a nők és férfiak közötti különbségek neurobiológiai alapjai is támpontot adtak a vizsgálatok értelmezéséhez. A dolgozat esszenciáját a hormonokkal kapcsolatos vizsgálatok képezték, ezért szükséges volt megismerni a hormonokkal, különösen a két, kutatás szempontjából legfontosabb hormonnal, a tesztoszteronnal és a kortizollal, azok bűnelkövetéssel és agresszivitással való összefüggésével, valamint egymáshoz való viszonyukkal – az úgynevezett kettős-hormon hipotézis fogalmával. Kulcsfontosságú volt az epigenetika fogalmának tisztázása és a rizikófaktorok ehhez kapcsolódó szerepének megismerése. E körben tisztázásra került, hogy a szerző által választott szempontok alapján mely hormonszinteket tekinthetjük az agresszivitás szempontjából alacsonynak vagy magasnak nők esetében.

A női bűnözés mutatói, az agresszió témaköre, a család és az öngyilkosság szakirodalmi áttekintése és a neurobiológiai, jelen kutatáshoz szükséges alapinformációk ismertetését követően került megfogalmazásra az a tudományos probléma, amely a dolgozat központi kérdésfelvetéseit, a hipotéziseket képezi. A kutatás kifejezetten és nyomatékosan a természettudományos megközelítést tartotta szem előtt azzal, hogy a jelenség komplex vizsgálata okán tekintetbe vette azon egyéb – társadalomtudományi – tényezőket is, amelyek a neurobiológiai szempontú vizsgálathoz voltak szükségesek, azok befolyásoló hatása révén. A kutatási hipotézisek megfogalmazásakor ennek megfelelően a társadalomtudományi és orvosbiológiai tudományterületek összehangolása, a hormonszintekre vonatkozó felvetések és a rizikófaktorok, továbbá a vizsgált alanyok agresszivitási szintje kerültek górcső alá.

A dolgozat nem foglalkozik a női bűnözés teljes spektrumával, így az elkövetővé válás vagy áldozatiság aspektusaival sem, ahogy a női bűnözés egyéb szegmenseivel sem, például csecsemőgyilkosságtól a prostitúcióig. A szerző nem foglalkozott – miután távol esik a kutatástól – a női bűnözés különféle ideológiai-elméleti megközelítésének ismertetésével, mint például a feminista szemlélet. A kutatás főként a természettudomány és az orvostudomány oldaláról vizsgálta kifejezetten a női agresszivitás megnyilvánulásának jeleit és annak neurobiológiai, biológiai tényezőit börtönbüntetésüket töltő erőszakos női bűnözők körében. A korábban megjelent, a női bűnözés kutatásának társadalomtudományi szakirodalma főbb eredményeinek összefoglalása mellett egy új megközelítést, az eddigi ismeretek kiegészítését jelentheti a női bűnelkövetés természettudományos, orvosbiológiai szempontú vizsgálata.

2. Kutatási célok és hipotézisek

A nőkre vonatkozó neurobiológiai vizsgálatok tárháza az agresszió tekintetében szegényes; az agresszív attitűddel rendelkező nők képviselőiként definiálható női erőszakos bűnelkövetők vizsgálata még szűkösebb. Női elítéltek vizsgálatára vonatkozóan a korlátozott vizsgálati szám érthető, tekintettel arra, hogy a vizsgálható személyekhez való hozzáférés általánosságban véve körülményes, engedélyekhez kötött és a helyzet jellegénél fogva kiváltképpen érzékeny terület.

Az értekezésben kifejtett kutatással kapcsolatos hipotézisek

az alábbiak:

1. A női agresszivitás és a nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények hátterében nemcsak társadalmi, hanem neurobiológiai okok is meghúzódhatnak, amelyek együttesen alakítják ki az erőszakos bűnelkövetői magatartást.

A kutatás a témával kapcsolatos társadalomtudományi szakirodalmi adatokat kívánta összeegyeztetni az orvosbiológiai szempontokkal és ezáltal egy komplex szemléletű megközelítést ajánlani további kutatásra. A vizsgált jelenség, a nők által elkövetett agresszív cselekmények nem kizárólag a társadalomtudományi és nem kizárólag a neurobiológiai ismeretek tálján érthető meg; a két tudományág összevetéséből származó, egymást kiegészítő eredmények együttesen nyújthatnak támpontot a téma ismeretéhez, és adhatnak alapot a további komplex szemléletű kutatáshoz.

2. A vizsgált, erőszakos bűncselekményekért elítélt fogvatartott nők körében laboratóriumi vizsgálattal kimutatható tesztoszteron és kortizol hormoneltérések detektálhatók.

A kutatás a maga korlátozott anyagi lehetőségein belül objektív, laboratóriumi vizsgálattal alátámasztott módon kívánta megmutatni az értekezésben részletezett elméleti kereten belül talált vizsgálati eredményekhez való viszonyát. A dolgozatban bemutatásra került, hogy a magas tesztoszteronszint, az alacsony kortizolszint, adott esetben mindkettő együttesen agresszív attitűdöt vonhat maga után. Mennyiben igazodik a jelen kutatásban talált hormonvizsgálati eredményhalmaz a szakirodalomban vizsgált esetekhez képest?

3. A kutatásban részt vevő női fogvatartottak körében a két, nevesített rizikófaktor tekintetében – a családi trauma és az öngyilkosság, valamint az ezzel összefüggő depresszió – olyan előzményi adatok kerülnek napvilágra, amelyek szerepet játszhattak az alany erőszakos magatartási attitűdjének kialakulásában.

Az erőszakos bűnelkövetői magatartás multifaktoriális alapokon nyugszik, nem lehet kizárólag egyetlen tényezőre – például hormonális eltérésre – redukálni annak meglétét. E helyütt kapcsolódik össze a társadalomtudományi és a neurobiológiai megközelítés; mint az a dolgozatban leírt epigenetikai megfontolásokkal kapcsolatban bemutatásra került, a rizikófaktorok egészen a DNS-ig hatolnak. Annak ellenére, hogy az értekezés lehetőségeit meghaladja az epigenetikai vizsgálat kivitelezése, közvetett módon feltételezhető, hogy az esetleges rizikó-

faktorok halmozott előfordulása e mechanizmus révén avatkozott be a szervezet fejlődésébe és juttatta el az alanyt az erőszakos cselekmény realizálásáig.

4. A kutatásban vizsgált női elkövetők agresszivitási szintje összefüggésben áll a hormoneltérésekkel és a két, kitüntetett rizikófaktor meglétével.

A vizsgált alanyok agresszivitási szintje tekintetében a doktori értekezés a körülményekre vonatkozó szubjektív mélyinterjú adataira és a büntetés-végrehajtási intézet által rendelkezésre bocsátott objektív információra – például visszaesés – tudott hagyatkozni, mivel alaposabb tudományos elemzésre (például tesztek elvégzésére) a vizsgálatkor nem volt lehetőség. Ennek okán az „agresszivitási szint” megbecsülése a szerző részben szubjektív, a mélyinterjúk és egyéb információk alapján kialakított, szintetizált képzetének eredménye, amely azonban az igazságszolgáltatásban eltöltött negyed évszázad során érlelődött gyakorlaton (is) alapszik.

A kutatás kitért az iskolázottság vizsgálatára is, azonban csak kiegészítő módon, esetleges további vizsgálat ajánlásának szándékával. Ennek oka, hogy az értekezés elméleti keretében leírt azon társadalomtudományi meglátás, amely szerint nők esetében a magasabb iskolázottság emberölés bűncselekményének elkövetésére jobban hajlamosít, mint férfitársaik vonatkozásában – ahol az alacsonyabb iskolázottsággal hozható összefüggésbe a jelenség –, izgalmas és elgondolkodtató kutatási irányt jelenthet a továbbiakban.

3. Kutatási módszerek

A kutatás alanya erőszakos bűncselekmény miatt elítélt, általánosságban jó egészségi állapotú nyolc fogvatartott nő volt, akik beleegyezési nyilatkozat kitöltésével, anonim módon a kutatásra rendelkezésre állottak. A téma szempontjából az erőszakos bűncselekményt elkövetett fogvatartott nők reprezentatív leképezését adják a női agresszivitás neurobiológiai kutatásának. A nyolc fő vizsgálati létszám azon szempontok alapján került kialakításra, amelyek szerint a vizsgálat nem zavarhatja meg a büntetés-végrehajtási intézet rendjét, nem róhat olyan terhet az intézményre, amely a működést akadályozná. Mindemellett a doktori értekezés anyagi lehetőségei korlátozottak voltak. A hormonvizsgálatokkal kapcsolatos költségek a szerzőt terheltek amellet, hogy a fogvatartottakkal kapcsolatos vizsgálatok elvégzettetése, a mélyinterjúk megszervezése többletmunkát jelentett a büntetés-végrehajtási intézet állományának, akik ellenszolgáltatás nélkül támogatták áldozatos munkájukkal a kutatás realizálását. A vizsgált létszámnál több alany bevonása aránytalan munka- és anyagi terhet jelentett volna,

a kevesebb női elítélt viszont a reprezentációt nyirbálta volna meg. A kutatás a maga teljességében kontroll csoport bevonásával mutatkozhatott volna meg, azonban a kontroll csoport vizsgálata további laboratóriumi hormonszint vizsgálatokat vont volna maga után, amelynek anyagi terhei túlmutattak az értekezés elkészítésének lehetőségein.

A vizsgálatok a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélyével történtek. A vizsgálatban részt vevő fogvatartottak kiválasztása a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által koordináltan, az elítélt nőket fogvatartó Kalocsai Fegyház és Börtön által történt. A mérések a Helsinki Deklaráció alapelveinek és kiegészítéseinek megfelelően zajlottak.

A Helsinki Deklarációt (továbbiakban: Deklaráció) az Orvos Világszövetség hozta létre, 1964 júniusában fogadták el Helsinkiben és az embereken végzett orvosi kutatások etikai alapelveit fekteti le, ideértve az azonosítható emberi eredetű anyagokon és adatokon végzett kutatásokat is. A Deklaráció Általános elvei között szereplő 5. pont rögzíti, hogy az orvostudomány haladása kutatáson alapul, amely végső soron szükségessé teszi az emberek kutatásba történő bevonását, a 8. pont szerint elsődlegesek a kutatási alanyok jogai és érdekei, a 10. pont alapján pedig a kutatási alanyok egyes jogait (élet, egészség, emberi méltóság, épség, önrendelkezéshez, magánélethez, titoktartáshoz fűződő jogok) védi. A dolgozatban ismertetett kutatásban a tanulmány jellege okán különös hangsúlyt kapott a Deklaráció 24. pontja, amelyben a kutatási alanyokra vonatkozó személyes információk védelméről rendelkezik, az önkéntességről szóló 25. pont és a tájékoztatásról, valamint a beleegyezésről szóló 26. pont. Tekintettel a Deklaráció 32. pontjára, amelyben a beazonosítható személytől származó humán eredetű mintákat vagy adatokat felhasználó kutatások esetén az alanyok által adott beleegyezési nyilatkozat beszerzendő, ezért az összes, a kutatásban részt vevő fogvatartott tájékoztatással egybekötött írásos beleegyezése megtörtént.

Adatvédelmi okokból a fogvatartottak nyilvántartási száma nem került be a doktori értekezésbe, az elítéltek megjelölése egyszerű számozással történt. Ugyancsak nem lelhetők fel azok az információk az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban, amelyek jellegzetességük okán esetlegesen beazonosíthatók lennének. Az adatvédelmi szempontok maximális érvényesülése érdekében továbbá mindazon adatok, információk, amelyek a kutatásban részt vevő fogvatartott beazonosítására alkalmasak (például születési hely, gyermekének neve stb.) az értekezésben kipontozásra kerültek; e körülmény azonban semmilyen módon nem határolja be a dolgozat szempontjából releváns információkat.

4. Az elvégzett vizsgálat leírása

A vizsgálati menet négy, jól elkülöníthető szakaszból állt, amelyek egymáshoz kapcsolódva összefüggének egymással.

1. A kutatás az erőszakos bűncselekményt elkövető nyolc fogvatartott nő személyes mélyinterjúztatásával kezdődött. A mélyinterjúkra az elítélt és vizsgált nőket fogva tartó büntetés-végrehajtási intézményében került sor, az intézmény szervezésében, előzetesen egyeztetett időpontban. A vizsgált személyek száma a kutatás háttérét adó büntetés-végrehajtási intézmény vezetőségével történt előzetes megbeszélés alapján született meg, azon megfontolások alapján, hogy az e létszámmal történő vizsgálati eljárás nem borítja fel az intézet rendjét, valamint nem ró aránytalan terhet az intézet munkatársaira és technikai felszereltségére.

A mélyinterjú a kutatási hipotézisekkel állt összhangban, ennek megfelelően az alábbi négy kérdéskör köré csoportosítva, strukturáltan kerültek feltevésre a kérdések:

1. Nyilatkozzon az elkövetett bűncselekményre vonatkozóan, mit gondol erről, milyen érzései vannak a cselekményével kapcsolatban?
2. Volt-e a családi előzmények tekintetében – kifejezetten a kisgyermekkorra és a kamaszkorra fókuszálva – olyan élménye, amely traumát okozott, nehezen élte meg, megrendítette?
3. Előfordult-e a családjában, vagy az önmaga életében öngyilkosság, vagy ezzel összefüggésben depresszió?
4. Mennyiben tartja önmagát agresszívnek, milyen személyiségűnek gondolja önmagát?

A mélyinterjúkkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a vizsgált alanyok helyzetéből adódóan számos nehézséggel kellett megküzdeni. A fogvatartottakkal történő beszélgetés nagy empátiát és türelmet kívánt, előfordult, hogy a kérdést nem pontosan értette az alany, nem a kérdésre válaszolt, elzárkózott a válaszadástól, valamint általánosan jellemző volt, hogy az egyén gondolatai csak nagy nehézség árán voltak terelhetők. Az interjú időtartama az észszerűség határán belül kellett hogy maradjon, egyfajta időkényszer is fennállt, ami tovább nehezítette az együttműködést. Gyakori volt, hogy az alany „önállósította” magát, nem arról beszélt, amit a szerző kérdezett, hanem arról, amit ő akart elmondani, a kettő pedig adott esetben alig fedte egymást. Példaként említhető e vonatkozásban a sérelmek ecsetelése, ami az interjút

egyes esetekben nehezen kezelhetővé tette. A mélyinterjúban strukturált kérdések sorrendje a dolgozatban az eredmények tárgyalásánál ismertetett, egyes alanyokra vonatkozó leírás sorrendjével korrelál, tehát az adott témakörben dokumentált válaszok a fentebb leírt kérdésekre adott reflektálások voltak.

2. A kutatás következő szakaszában az alanyok nyálmintájának vételezése, továbbá összegyűjtése történt, majd pedig a laboratóriumi mérési folyamat következett. A nyálminták vételezésére a vizsgált személy nyálából történő tesztoszteron és kortizol szintjének kimutatása céljából került sor. A vizsgált hormonok mintavételezése az Intézet rendjéhez igazodva történt.

3. A laboratóriumi eredmények ismeretében a mérési eredmények összevetésre kerültek az interjú során feltérképezett információkkal, a Kalocsai Fegyház és Börtön munkatársai által rendelkezésre bocsátott fogvatartotti jellemzéssel, valamint a laboratóriumi eredményekkel. A fogva tartó intézmény jellemzése elengedhetetlenül szükséges volt a hiteles fogvatartotti attitűd és háttérkép kialakításához, tekintettel arra, hogy feltételezhető volt, hogy a személyes mélyinterjú során mondtak és az objektív, szakember révén történő megfigyelésnek megfelelő leírás adott esetben csak részben fedik egymást. E körülmény függött a fogvatartott közlékenységétől, személyiségétől, nyitottságától, de attól is, hogy a kérdező mennyire tudta megnyerni az interjúalanyt a korrekt válaszadásra, valamint az sem volt mellékes, hogy a kérdező milyen mértékben volt képes elnyerni a vizsgált személy – legalább részbeni – bizalmát.

4. Az eredmények birtokában elemzéssel és értékeléssel folytatódott a vizsgálat. Ennek keretében a kapott válaszok, az intézet által rendelkezésre bocsátott előzményi adatok, a laboratóriumi eredmények kerültek összevetésre egymással, majd a kutatási folyamat az eredmények, következtetések értékelésével és egységes tanulmányba való foglalásával zárult.

A kutatás a személyes mélyinterjú realizálásával kezdődött. A mélyinterjú során bemutatkozás, a hangrögzítésre vonatkozó engedélykérés, a szabad akaratból való válaszadásra felhívás, továbbá a fent részletezett, strukturált kérdések feltevése történt, miközben az interjúalany tájékoztatása a kérdésfeltevések és a kutatás célja tekintetében szintén realizálódott. A beszélgetés szabad folyásának lehetősége, az interjúalanyhoz való alkalmazkodás igénye alapvető volt. A kommunikáció a fogvatartott érzékenységet szem előtt tartva valósult meg, alkalmazkodva az alany pillanatnyi lelki és fizikai állapotához; amennyiben például az elítélt szomorú, vagy dühös volt, úgy a kérdezőnek megnyugtató és együttérző magatartást kellett tanúsítania.

A válaszadás nem volt erőltetett és nem volt kötelező, ez az interjú elején kommunikálásra került. Az elítélt a beszélgetést bármikor abbahagyhatta, bármely, érzékenységet érintő kérdésre megtagadhatta a választ. A kommunikáció jellege nyugodt hangvételű, türelmes és odafigyelő volt. A kérdések strukturált jellege ellenére olyan témakör, ami láthatóan feszélyezte a fogvatartottat, nem került részletes körbejárásra. Személyes jellegű vonatkozások (például bárminemű kérdés az elítélt részéről) teljes mértékben kizárásra kerültek.

A dolgozatban ismertetett esettanulmányok vizsgálatának megvoltak a kutatás természetéből eredő korlátai. A fogvatartott nőkkal kapcsolatos rizikófaktorok feltérképezése nem volt könnyű feladat, tekintetbe kellett venni, hogy a vizsgálati alany zárt intézetben él, nehezen nyílik meg, a kommunikációt rendkívüli empátiával lehet csak kivitelezni és nem terhelhető túl az alany. Mindezek okán a számos rizikótényező közül válogatni kellett, melyek legyenek azok, amelyek a legkevésbé terhelik az elítéltet, ugyanakkor jól körülírható jelleggel rendelkezik és egyértelműen rizikófaktoroként értelmezhető. E megfontolások alapján az értekezésben szereplő kutatásban a két kiemelt korszakra (kisgyermekkor és kamaszkor) vonatkozó esetleges családi traumák és az öngyilkosság, valamint az ezzel összefüggő depresszió került kiválasztásra.

A laboratóriumi vizsgálat során a tesztoszteron és kortizol hormonszintek kimutatása a vizsgált személy nyálmintájából történt, amelyhez írásos beleegyezését adta és a végrehajtás a fentebb említett Helsinki Deklaráció alapelveinek és kiegészítéseinek megfelelő. Pontosabb képet nyújtott volna a 24 órás vizeletgyűjtéssel egybekötött hormonvizsgálat, azonban e vizsgálatok mind az elítélteket fogva tartó büntetés-végrehajtási intézet működési rendje szempontjából, mind pedig anyagi szempontból meghaladták az értekezés megalkotásának kereteit.

A nyálból történő szteroidhormon-kimutatás az 1980-as években kezdődött, azonban a relatíve nagy mennyiségű nyálmintaszükséglet és a bonyolult elemzési eljárások miatt nem vált a mindennapi rutinvizsgálatok részévé. Az 1990-es évek vége felé a nyálanalitika fejlődése révén újra aktuálissá vált az eljárás. A szteroid hormonok a vérben kb. 95–98%-ban kötőproteinekhez kapcsolva találhatók, amelyek biológiailag inaktívak. A nyál azonban a szabad hormonokat tartalmazza, így azok kimutatására alkalmas szekrétum. Nagy előnye, hogy nem invazív beavatkozás, könnyen kezelhető a minta. Szoros a korreláció a nyálban és a vérben mérhető tesztoszteron-koncentrációk között, így módon a nyáltesztoszteron megbízható markere a szabad tesztoszteronnak.

A nyálmintavételt megelőzően 2 órával az evés, ivás és a fizikai aktivitás tilos volt (a fokozott fizikai aktivitás növeli a kortizol és tesztoszteron szinteket, fals eredményt ad). A nyál vizsgálati mennyisége kb. 1–1,5 ml közé esett. Hormontartalmú élelmiszerek fogyasztása a

mintavételt megelőzően napokkal korábban (általánosságban, a vizsgálati eljárás alatt) szintén tilos volt, a hormontartalmú gyógyszerek szedését fel kellett függeszteni. Ügyelni kellett arra, hogy vér ne kerüljön a nyálmintába, még a legcsekélyebb mennyiségben sem. Fogmosás a nyálmintavétel előtt legalább 45 perccel volt kivitelezhető. A nyálminta egyébként stabil, 20 °C-on egy évig is tárolható, szobahőmérsékleten pedig minél rövidebb ideig tárolandó, mivel bakteriális számnövekedés következhet be, amely a vizsgálati eredményt módosíthatja.

A kortizol és a tesztoszteron kimutatása úgynevezett kemolumineszcens immunoassay vizsgálattal történt. A vizsgáldás tudományos alapja, hogy a molekulafizikai modell szerint a molekulák meghatározott (diszkrét) energiaállapotokban létezhetnek, ennek megfelelően megkülönböztetünk alap- és gerjesztett állapotot. A magasabb energiatartalmú pályára való ugrást elektronugrásnak nevezzük. A gerjesztés révén felvett energiatöbbletet a molekula kisugározhatja, illetőleg a szomszédságában elhelyezkedő energiafelvevő rendszereknek is át tudja adni, részlegesen is. A molekula kisugárzása az úgynevezett radiatív (sugárzásos) energia-degradációs mechanizmus, más néven lumineszcencia. A módszer előnye, amelynek a kutatás szempontjából jelentősége volt, az, hogy a vizsgálandó anyag koncentrációjával arányosan változik a minta lumineszcencia-képessége, tehát a nyálból történő hormonkoncentráció kimutatása a lumineszcencia-képességre vezethető vissza. Módszertanilag lényeges, hogy a kortizolnak nincs „natív” lumineszcencia-képessége, ezért kémiai reakcióval jól lumineszkáló terméké kell alakítani, ez etanol-kénsav hatására történhet meg, innen a kemilumineszcencia elnevezés.

Technikailag a kemilumineszcens immunoassay vizsgálatoknál szükség van egy megjelölt molekulára a mintában jelen lévő antigén vagy antitest mennyiségének kimutatásához. A jelölő molekula részt vesz az immunreakcióban, így szignálváltozás jön létre a mintában, ami mérhető. A kemilumineszcens immunoassay-ben természetben előforduló, vagy mesterséges kemilumineszcens molekulát kell használni. A kemilumineszcens molekula nem fény-, hanem fizikai (például elektromos) gerjesztő energiát igényel a fénykibocsátás generálásához. A kemilumineszcens enzimreakció által generált fény előidézéséhez természetes szubsztrátok használatosak (például luciferin-adenizin-trifoszfát). A laboratóriumi kimutatás luminométerrel történt, amelynek három részegysége a fényforrástápegység, az optikai berendezés (fotométer) és az elektronikus mérőrendszer. A lumineszcencia eljárás azért volt alkalmazható a dolgozatban ismertetett kutatásban, mert analitikailag nagyon érzékeny eljárás és megbízható eredményt produkál.

A büntetés-végrehajtási intézet a vizsgálatokat a fentebb leírt követelmények betartásával, reggel 08.30 perc körüli időpontban, nyugodt, befolyásoló hatások nélküli körülmények kö-

zött biztosította a vizsgálatban résztvevő alanyok számára. Ennek megfelelően a mintavétel előtti, legalább egy óras pihenésre vonatkozó, az értekezésben részletezett szakirodalomban szereplő követelmény a vizsgált elítéltek részére biztosításra került.

Az adatfeldolgozás szempontjai az alábbi öt lépésnek megfelelően történtek:

1. Elsőként a vizsgált személy büntetés-végrehajtási intézettől származó objektív előzményi adatainak összevetése történt a mélyinterjú során elhangzottakkal, amelynek eredményeként a fogvatartott által elkövetett bűncselekményre vonatkozó információk kerültek napvilágra. E helyütt már vizsgálati szempont volt az, hogy hogyan vélekedik a kutatási alany a cselekményéről és miként viszonyul hozzá.
2. A következő vizsgálati szempont a családi anamnézis feltérképezése volt. A büntetés-végrehajtási intézet rendelkezik információval az elítélt családi körülményeire vonatkozóan, azonban a toxikus stresszfaktorok felkutatása okán rendkívül fontos volt a fogvatartott saját nyilatkozata arról, hogy hogyan élte meg családi életét, kiváltképp a kora-gyermekkorban és a kamaszkorban. Történt-e olyan káros, vagy negatív szempontból meghatározó esemény, amely érzése szerint érdemben befolyásolta akkori érzelmi életét? Ebben a fázisban kerültek feltérképezésre az elítéltek iskolai végzettségére vonatkozó adatok is.
3. Fentieket követően az önpusztításra, illetőleg a depresszióra vonatkozó adatok vizsgálata történt, oly módon, hogy az objektív, a fogvatartó intézet által megadott előzmények kerültek összevetésre, mivel a téma érzékenysége okán elképzelhető, hogy a vizsgált személy negálta az ezzel kapcsolatos információkat, ugyanakkor mint rizikófaktor a kutatási cél elérése érdekében rendkívül fontosnak bizonyult ezeknek az adatoknak az ismerete.
4. Annak okából, hogy az esetleges hormonális eltéréseket össze lehessen vetni az elítéltben kialakult agresszív megnyilvánulással, fel kellett térképezni a vizsgált személy személyiségét az agresszió szempontjából. Milyen agresszivitási attitűdökkel rendelkezik a fogvatartott? Erre vonatkozóan is rendelkezésre álltak objektív előzményi adatok, például annak is jelentősége volt e tekintetben, hogy részesült-e a vizsgált személy jutalomban vagy fenyítésben. A mélyinterjúban is ki kellett térni erre a kérdésre, ennek érdekében rávezető kérdésfeltevésekkel szükséges volt feltérképezni a fogvatartott személyiségének ez irányú jellemzőit.
5. Mindezeket követően a laboratóriumi eredmények részletes elemzésére került sor, amelyben a két vizsgált hormon, a tesztoszteron és a kortizol nyálmintából kimutatott élettani értéke volt megismerhető.

A fent részletezett, egy-egy szempont köré csoportosuló részadatok az értékelés során formálódtak egységgé, ennek során kiviláglott az adott női fogvatartottra vonatkozó összkép, tehát egységes „egészként” lehetett látni a személyt, anamnézissel, rizikófaktorokkal, személyiségjegyekkel és laboratóriumi eredményekkel együttesen.

5. Összegzett következtetések

A fent részletezett, strukturált eredmények összevetése és egymás irányába mutató korrelációjának vizsgálata érdekében szükséges volt a kapott adatokat egységes táblázatba foglalni, a következtetések levonása céljából. A hipotézisekkel kapcsolatos megállapítások kialakítása végett az eredmények kategorizálása volt indokolt. Ennek megfelelően három kategória került bevezetésre az alábbiak szerint:

– Első kategória: az adott rizikófaktor vagy -tényező egyáltalán nem volt jellemző a vizsgált személyre. Az iskolázottság tekintetében ez azt jelenti, hogy nem iskolázott, vagy alacsony intellektusú a személy, az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatosan jelentése az, hogy első bűntényes, tehát nem követett el korábban bűncselekményt, családi anamnézise érdemben negatív, öngyilkossági, depressziós előzménye nincs, valamint nem agresszív személyiségű (visszahúzódo, befelé forduló, konfliktuskerülő) személyiség.

Táblázatban a jele: -

– Második kategória: Az adott rizikófaktor, vagy tényező kis mértékben, de nem kifejezetten volt jellemző a vizsgált fogvatartottra; az iskolázottság tekintetében jelentése az, hogy bizonyos fokú ismeretekkel rendelkezik, átlagos intellektusú, az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatosan az adott bűncselekményén kívül csak egyszer volt büntetve, családi anamnézisében előfordulnak negatív előzményi adatok, öngyilkosság, depresszió előfordult, de nem kifejezetten, valamint agresszív jegyekkel rendelkezik, ám nem jellemzi fokozott agresszivitás.

Táblázatban a jele: +

– Harmadik kategória: Az adott rizikófaktor, vagy tényező nagy mértékben, vagy kifejezetten jellemző volt a vizsgált elítéltre: magas iskolázottságú/intellektusú, diplomás

személy, az elkövetett bűncselekményen kívül többször volt büntetve, családi anamnézise halmozottan problémás, többszörös öngyilkosság fordult elő korábban, illetőleg a családban is, továbbá fokozottan agresszív személyiség.

Táblázatban a jele: ++

Egyéb rövidítések:

I = Iskolázottság

Bcs = Bűncselekménnyel, visszaeséssel kapcsolatos adatok

Cs = Családi anamnézisre vonatkozó információk

Ö,D = Öngyilkossággal, depresszióval kapcsolatos előzmények

A = Agresszivitással kapcsolatos személyiségjegyek

T = Tesztoszteron hormonszint a vizsgált személy nyálában

K = Kortizol hormonszint a vizsgált személy nyálában

	I	Bcs	Cs	Ö,D	A	T	K
1.sz.fgvt.	-	-	+	-	-	↑	-
2.sz.fgvt.	-	++	-	++	+	↑	↓
3.sz.fgvt.	-	++	++	++	+	↑	↓
4.sz.fgvt.	-	+	+	++	++	↑	-
5.sz.fgvt.	+	-	-	++	+	-	↓
6.sz.fgvt.	-	-	++	-	++	↑	↓
7.sz.fgvt.	-	+	+	-	-	↑	-
8.sz.fgvt.	++	-	-	+	-	↑	↓

A kutatás kiegészítő szegmenseként az iskolázottság is felmérésre került. E tekintetben a vizsgált női fogvatartottak közül a minősített emberölésért (előre kitervelten, különös kegyetlenséggel) elítélt személy esetében mutatkozott a legmagasabb intellektus és egyben a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó adat is. Utalva a korábban leírt, nőkre vonatkozó adatra, amely szerint a magasabb intellektus, illetőleg iskolai végzettség a gyilkosságok vonatkozásában az elkövetési esélyt adott esetben növelheti, megállapítható, hogy a kapott eredmény alapján további vizsgálatokra érdemes a nők által elkövetett emberölések és az intellektus közötti reláció témaköre.

A bűncselekmények vonatkozásában látható, hogy a vizsgált személyek 50%-a első bűntényes volt, korábban nem követett el bűncselekményt, 25%-ban korábban ugyanolyan, vagy hasonló bűncselekményt követett el az elítélt és szintén 25%-ban korábban már többszörösen

volt büntetve a fogvatartott. A bűncselekmények jellege okán megállapítható, hogy az erőszakos magatartás minden elítélt tekintetében proaktív jellegű volt.

Családi anamnézis tekintetében, a várakozással talán némileg ellentétben, a vizsgált nyolc személy közül mindössze hat főnél találtatott pozitív előzmény és csupán a fogvatartottak 20%-ánál találtatott halmozottan hátrányos családi anamnesztikus adat.

Öngyilkosság, depresszió vonatkozásában az adatok azt mutatták, hogy akinél előfordult ilyen jellegű esemény/előzmény, annál – egy kivétellel – egyúttal halmozottság is megállapítható, tehát vagy többszörösen érintett volt a személy e kérdésben, vagy a családban mutatkozott pozitív előzményi információ.

A nyolc vizsgált fogvatartottból, szintén talán a várakozással ellentétben, mindössze 5 esetben mutatkoztak agresszivitás jelei a személyiségben és a vizsgált nők 20%-a volt fokozottabban agresszív attitűddel rendelkező.

A laboratóriumi eredmények tekintetében megállapítható, hogy az összes vizsgált alany vonatkozásában hormoneltérés találtatott. Az 5. számú fogvatartott izoláltan alacsony kortizolszinttel, az 1., 4., 7. számú fogvatartott szintén izoláltan magas tesztoszteronszinttel, továbbá a 2., 3., 6., 8. számú fogvatartott – a vizsgált alanyok fele – magasabb tesztoszteron- és alacsonyabb kortizolszinttel együttesen rendelkezett.

Kiemelendő, hogy a legagresszívebb személyiségű 6. számú fogvatartott esetében kettős hormonszinteltérés mutatkozott, azaz emelkedett tesztoszteronszint mellett a kortizolszint alacsonyabb értéket mutatott, mindemellett rizikófaktoroként az érzelemmentes családi háttér is jellemezte a fogvatartott családi előéletét. Hangsúlyozandó, hogy éppen e fogvatartott emelte ki az előzmények tekintetében az anyai szeretet hiányát.

A többszörös visszaeső, erőszakos családi háttérrel rendelkező, öngyilkosság és depresszió vonatkozásában is veszélyeztetett 3. számú fogvatartott számos rizikótényezővel a háta mögött, kevésbé agresszív személyiségjegyekkel szintén a tesztoszteron- és kortizolszint együttes eltérését produkálta a laboratóriumi vizsgálatkor.

Az 5. számú fogvatartott öngyilkosság és depresszió tekintetében halmozottan veszélyeztetett, ugyanakkor kevésbé agresszív személyiségjegyekkel rendelkezett tesztoszteron- és kortizolszint együttes eltérése mellett.

A fokozottan agresszív személyiségjegyű, halmozottan rizikófaktoros – szülő korai halála, öngyilkosság és depresszió – 4. számú elítélt szintén magas tesztoszteronszint-, és alacsony kortizolszint eredményeket adott a laboratóriumi vizsgálatkor.

Az 1. számú, a 7. számú, a 2. számú, valamint a 8. számú fogvatartottak vonatkozásában nem voltak tapasztalhatók agresszív személyiségjegyek, vagy csak mérsékelt, a 2. számú

elítelt esetében ugyanakkor a hormoneltérések a táblázatban megjelölt módon detektálhatók voltak. Az 1. számú fogvatartott kivételével bizonyos fokú kockázati tényező kimutatható volt: öngyilkosság. és depresszió a 8. és a 2. számú fogvatartott vonatkozásában, valamint érzelemmentes családi háttér a 7. számú elítelt tekintetében, hormoneltérések mellett.

Azzal összefüggésben, hogy valamennyi elkövető cselekménye proaktív volt, a hormonszintek tekintetében kiemelendő az az eredmény, hogy a nyolc elítelt közül 5 fő esetén a proaktív agresszivitásra jellemző kimerült stresszrendszer által eredményezett alacsony kortizolszint került detektálásra.

6. Új tudományos eredmények

A kutatással kapcsolatos hipotézisek tükrében a nyolc női fogvatartott körében végzett esettanulmány alapján az alábbi tudományos eredmények kerültek megfogalmazásra:

1. Az első kutatási hipotézis az volt, hogy a női agresszív viselkedés és a nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények hátterében nem csak társadalomtudományi, hanem neurológiai okok is meghúzódhatnak, amelyek együttesen alakítják ki az erőszakos bűnelkövetői magatartást. Az értekezésben ismertetett kutatás nem szokványos módon közelítette meg a női agresszivitás témakörét; nem egy kutatási területet, hanem két, egymástól alapesetben távol álló tudományterületet, a társadalom-, és az orvostudomány vívmányait kívánta integrálni egyazon jelenség komplex háttérelmezése és értelmezése céljából. Az esettanulmány az egyes tudományterületek integrált bemutatásával úttörő szemléletet ajánl a témakörrel kapcsolatos további kutatásokhoz azzal, hogy a kutatásban bemutatott kisszámú eset kapcsán is fellelhetők olyan eltérések, amelyek rámutatnak arra, hogy összetett, multilaterális faktorok állnak a nők által elkövetett erőszakos cselekmények realizálása hátterében.
2. A második kutatási hipotézis szerint a vizsgált erőszakos bűncselekményekért elítélt fogvatartott nők körében laboratóriumi vizsgálattal kimutatható tesztoszteron- és kortizol-hormon-eltérések voltak detektálhatók. A dolgozatban ismertetett esettanulmány mindösszesen nyolc női elítéltet vizsgált, így e vonatkozásban, tudományos eredmény tekintetében azt kellett vizsgálni, hogy mennyiben igazodnak a talált numerikus adatok a szakirodalomban vizsgált esetekhez. Az értékelésnél figyelembe kellett venni, hogy az egzakt numerikus határértékek megállapítása a szerző szubjektív, bár annak lehetőség szerinti megalapozottságát célzó döntésén alapult; a témával foglalkozó más kutatások is hasonló

megfontolásokra kényszerültek, illetőleg kényszerülnek, mivel a laboratóriumi referenciaértékek normál tartománya egészséges emberekre vonatkozik, az agresszív attitűd pedig nem feltétlenül jelent betegséget (bár ilyen ok is állhat a háttérben). A kutatásban alkalmazott laboratóriumi kimutatás szerint akár a szerző által kialakított értékhatárokat, akár a laboratóriumi referenciaértékeket tekintjük, a vizsgált hormonok eltérése egzakt módon kimutatásra került, azzal a megjegyzéssel, hogy a vizsgálatnak megvannak a korábban kifejtett korlátai. Mindezek okán tudományos eredmény tekintetében az a szerény megállapítás tehető, hogy a talált eltérések nem mondtak ellent a szakirodalomban fellelhető hormonszint-változásoknak és az esettanulmány eredményei alapján további, nagyobb számú és kiterjesztett (például kontroll csoport bevonásával kivitelezett) kutatások elvégzése ajánlható. E körben megjegyzendő, hogy a vizsgált alanyok proaktív jellegű bűncselekményei okán az ilyen típusú agresszióra jellemző és a fent részletezett, a kutatásban mért alacsony kortizolszint eredményei talaján az agresszív cselekmények proaktív-reaktív jellegével összefüggő hormonvizsgálatok kutatása is ajánlható.

3. A harmadik kutatási hipotézis szerint a vizsgálatban részt vevő női fogvatartottak körében a két nevesített rizikófaktor tekintetében – a családi trauma és az öngyilkosság, valamint az ezzel összefüggő depresszió – olyan előzményi adatok kerülnek napvilágra, amelyek részoki szerepet játszhattak az alany erőszakos magatartási attitűdjének kialakulásában. A dolgozat elméleti keretében részletezettek szerint a környezeti hatások epigenetikai változásokat eredményezhetnek a DNS-állományban, amely megalapozhatja az adott személy későbbi, a társadalmi szabályokkal szembe szegülő erőszakos magatartásának manifestációját. A kutatás két kiemelt rizikófaktor tekintetében vizsgálta az alanyokat, tudományos szempontból annak megfontolását ajánlva, hogy élettani paraméterek vizsgálatakor átfogóbb szemléletet és értékelhetőbb, hasznosíthatóbb eredményt adhat az előzmények, a szociális háttér, illetve a családi viszonyok járulékos elemzése az agresszivitás kutatásával összefüggésben.
4. A negyedik hipotézis az volt, hogy a kutatásban vizsgált női elkövetők agresszivitási szintje összefüggésben áll a hormoneltérésekkel és a két kitüntetett rizikófaktor meglétével. Számos, a disszertációban is idézett tanulmány törekszik a vizsgált alanyok agresszivitásának meghatározására, például tesztek vagy viselkedés (verekedésben való részvétel, provokált agresszivitás) alapján. E törekvések egyöntetű célja, hogy minél tárgyilagosabban kerüljön meghatározásra az, hogy egyáltalán kit tekintünk agresszívnek. Az értekezés elméleti keretében foglaltak alapján látható volt, hogy bizonyos fokú szubjektivitás nem kerülhető meg, hiszen minden embernek más és más az agresszív viselkedés, ahogyan az

az esettanulmányban is detektálásra került a mélyinterjúk során. A vizsgált alanyok megnyilvánulásai abba az érdekes és további kutatásra ajánlható kérdéskörbe is betekintést engedtek, hogy az ember – kiváltképp az erőszakos bűncselekmény elkövetéséért elítélt nő – agresszívnak látja-e önmagát, és ha igen, milyen mértékben. Utalva a tudományterületek integrálásával kapcsolatos megfontolásokra, az e helyütt kifejtett hipotézissel összefüggésben az értekezés az önismeret (pszichológia) tudományát célozta meg összekapcsolni a biológiai paraméterek eltéréseivel, szintén nem szokványos módon megközelítve a dolgozat fő témakörének elemzését.

7. Ajánlások

A kapott eredmények alapján, utalva az első kutatási hipotézissel kapcsolatban leírtakra, az erőszakos magatartás multidiszciplináris megközelítése ajánlható további kutatási irányzatként az agresszivitás tudományos vizsgálódásával összefüggésben. A második hipotézis kapcsán ajánlható – a vizsgált alanyok proaktív jellegű bűncselekményei okán – az ilyen típusú agresszióra jellemző és az értekezésben ismertetett kutatásban mért alacsony kortizolszint eredményei talaján az agresszív cselekmények proaktív–reaktív jellegével összefüggő hormonvizsgálatok további vizsgálata. A harmadik hipotézissel összefüggésben, amelyben a kutatás két kiemelt rizikófaktor tekintetében vizsgálta az alanyokat, tudományos szempontból annak megfontolása ajánlható, hogy az élettani paraméterek vizsgálatakor széleskörű szemléletet és tudományosan hasznosíthatóbb eredményt adhat az előzmények, a társadalmi-szociális háttér, illetve a családi viszonyok integrált elemzése az agresszivitás kutatásával kapcsolatosan.

8. A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága

A dolgozatban bemutatott esettanulmánnyal kapcsolatos kutatási eredmények az agresszivitás, illetőleg az erőszakos bűncselekmények komplex, több tudományterületet átfogó és azokat összevető, további tudományos kutatásának egyfajta megközelítési mintájaként, a rendvédelemben az erőszakos bűncselekmények hátterének feltárásához, továbbá a bűnmegelőzés hatékonyabbá tételéhez használhatók.

9. Publikációs jegyzék

Torma Albert (2004): Női agresszió és bűnelkövetés. In: Dr. Ádám Antal (szerk.): PhD tanulmányok 2., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 307–322. o.

Torma Albert – Fazekas-Pongor Vince – Terebessy András – Pénzes Melinda (2019): Alternatív dohánytermékek használata fesztiválon részt vevő fiatal felnőttek körében. *Egészségfejlesztés*, 60. évf., 4. sz., 5–18. o. <http://doi.org/10.24365/ef.v60i4.463>

Torma Albert (2021): A COVID-19 járvány hatásai a nőkre, a rendőrség női munkatársaira. *Belügyi Szemle*, 69. évf., 3. különszám, 96–107. o.
<http://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.3.6>

Torma Albert (2021a): A női agresszió biológiája. In: Dr. Kovács István (szerk.): Globális kérdések – globális válaszok: rendészettudomány a hallgatók szemével. Magyar Rendészettudományi Társaság Hallgatói Tagozat, Budapest, 189–202. o.

Torma Albert (2021b): Biology of aggression in women. *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*, Issue 2., pp. 44–58.

Kovács István – Torma Albert (2021): „Bumm a fejbe...”, avagy kivégzés és leszámolás a kilencvenes években alvilági módra. *Magyar Rendészet*, 3. sz., 85–98. o.
<http://doi.org/10.32577/mr.2021.3.6>

Torma Albert (2022): Relationship between aggression and the COVID-19 epidemic. *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*, Issue 1., pp. 96–101.

Torma Albert (2022a): The Combined Effect of Testosterone and Cortisol on Aggression – The Dual-Hormone Hypothesis. *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*, Issue 2., pp. 31–39.

Torma Albert (2023): Pandemic: Women and Policewomen. *Cunoașterea Științifică*, Volume 2, No. 2, pp. 37–47.

Torma Albert (2023a): A bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjai: A homloklebeny károsodása és az ingerületátvivő anyagok szerepe. *Belügyi Szemle*, 71. évf., 3. sz., 539–544. o. <http://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.10>

Torma Albert (2023b): Neurobiológia és bűnözés: Etikai szempontok. *Belügyi Szemle*, 71. évf. 4. sz., 711–715. o. <http://doi.org/10.38146/BSZ.2023.4.9>

Dr. Torma Albert (2025): Az agresszivitás hormonális háttere – a tesztoszteron és a kortizol szerepe az erőszakos magatartás kialakulásában. *Belügyi Szemle*, 73. évf., 2. sz., 389–402. o.

10. Szakmai–tudományos életrajz

Dr. Torma Albert (Budapest, 1969. május 3.) rendőrorvos ezredes, rendőrségi főtanácsos, jogász, igazságügyi orvosszakértő, a Belügyminisztérium rendvédelmi tisztifőorvosa, 2024. január 1-től az országos tisztifőorvos általános helyettese; egészségügyi válsághelyzet esetén az országos tisztifőorvosi feladatokat látja el.

Tanulmányok

1994-ben a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Általános Orvosi Karán szerzett orvosi diplomát, 2001-ben a Pécsi Tudományegyetem Általános Jogi Karán diplomázott. 2003-ban a Rendőrtisztviselői Főiskolán felsőfokú rendőrszervezői végzettséget szerzett. Az igazságügyi orvos-tan szakvizsga mellett egészségbiztosítás, továbbá megelőző orvostan és népegészségta-, valamint foglalkozás-orvostan szakvizsgával is rendelkezik. Magyarország területére bejegyzett igazságügyi orvos szakértő, büntetőügyekben végez szakértői tevékenységet hatósági kirendelésre. Rendvédelmi szakvizsgáját 2012-ben, rendvédelmi vezetőképző és mestervezetőképző kompetenciáit egy évvel később szerezte. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolájának hallgatója 2019–2023 között, ahol abszolutóriumot szerzett, kutatási tudományága a biológiai tudományok. A Semmelweis Egyetem Honvéd-, Katasztrófa- és Rendvédelem-Orvostan Tanszék külsős oktatója. Számos szakmai publikáció szerzője, tudományos konferenciák rendszeres meghívott előadója.

Szakmai pályafutás

1995-ben idegsebész gyakornokként kezdte pályafutását a Magyar Honvédség Központi Honvédkórházában. 2002-től a rendőrség bűnügyi orvosi hálózatának tagja, igazságügyi orvosszakértő jelölt. 2004 és 2005 között az angol rendőrségnek dolgozott bűnügyi orvosként. 2005-ben bűnügyi főszakorvos, a rendőrségi bűnügyi orvosi hálózat vezetője, emellett igazságügyi orvosszakértői képesítésre tett szert. 2008-tól 2013-ig a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházának (Tököl) főigazgató főorvosa ezredesi rendfokozatban. Rendőrmisszióban vett részt Afganisztánban (2008), a Közel-Keleten (2010) és Üzbegisztánban (2011). A hágai Nemzetközi Büntetőbíróság listás igazságügyi orvos szakértője 2007–2015 között. 2014-től a Belügyminisztérium Rendvédelmi Szervek Felülvizsgáló Orvosi Bizottságának I. fokú, ké-

sőbb II. fokú elnöke, emellett a Belügyminisztérium rendvédelmi tisztifőorvosává nevezték ki. 2017-től rendőrorvos ezredes, rendőrségi főtanácsos, az Országos Rendőr-főkapitányság egyfokú Felülvizsgáló Egységének vezető főorvosa és elnöke. Rendvédelmi tisztifőorvosként a COVID-19 elleni védekezés szervezője és koordinátora a rendvédelem területén. Több alkalommal részesült szakmai elismerésben; 2023-ban Szent György-éremjelet kapott.

Budapest, 2025. február 25.

Dr. Torma Albert
doktorjelölt